

Ν.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ*
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ**

**Άγνωστες παπαδιαμαντικές
μεταφράσεις στο Νέον Πνεῦμα**

Εἶναι γνωστὸ στοὺς μελετητὲς τοῦ Παπαδιαμάντη ὅτι ὁ Σκιαθίτης διηγηματογράφος ἦταν ὁ κυριότερος μεταφραστής τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Βλ. Γαβριηλίδη *Τὸ Νέον Πνεῦμα*¹. Δὲν ἦταν ὅμως ὁ μοναδικὸς καί, ἐπειδὴ καμιά ἀπὸ τὶς πολυάριθμες μεταφράσεις τῶν ἑπτὰ τόμων τοῦ *Νέου Πνεύματος* δὲν φέρει τὴν ὑπογραφή του ἢ, τουλάχιστον, τὰ ἀρχικά τοῦ ὀνοματεπωνύμου του, ὀφείλουμε νὰ καθορίσουμε ποιὲς ἀπὸ τὶς μεταφράσεις αὐτὲς ἀνήκουν στὴ δική του γραφίδα.

Ὁ Γ. Βαλέτας, πὺ κατάρτισε πρῶτος ἕναν πίνακα τῶν παπαδιαμαντικῶν, γενικά, μεταφράσεων, ἀποδίδει σχεδὸν ὅλες τὶς ἀνυπόγραφες μεταφράσεις τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ *Νέου Πνεύματος* (1893, τόμοι τρεῖς) στὸν Παπαδιαμάντη, ἀπὸ τὸν κατάλογό του ὅμως ἀπουσιάζει ὀλοσχερῶς *Τὸ Νέον Πνεῦμα* τοῦ 1894 (τόμοι τέσσερες)².

Τὰ κριτήρια βάσει τῶν ὁποίων ὁ Γ. Βαλέτας προσέγραφε στὸν Παπαδιαμάντη ἀνυπόγραφες μεταφράσεις, δημοσιευμένες σὲ ἔντυπα μὲ τὰ ὁποῖα συνεργαζόταν ἐκεῖνος, εἶναι ἐπισφαλῆ³. Ἡ

---

* Ο Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος εἶναι φιλόλογος.

** Ἡ Λαμπρινὴ Τριανταφυλλοπούλου εἶναι φιλόλογος.

1. Βλ. λ.χ., τὴ μαρτυρία τοῦ Παύλου Νιρβάνα στὸ κείμενό του «Τὸ καταχθόνιον μυστικὸ τοῦ Παπαδιαμάντη», *Παπαδιαμαντικά Τετράδια*, τχ. 2, σσ. 115-117.

2. Ὁ κατάλογος τοῦ Βαλέτα στὸ βιβλίο του *Παπαδιαμάντης. Ἡ ζωὴ - τὸ ἔργο - ἡ ἐποχὴ του*, Μυτιλήνη 1940, σσ. 19-23, καὶ στὸν Ε΄ τόμο τῶν Ἀπάντων Παπαδιαμάντη πὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Γ. Βαλέτας, σσ. 523-530.

3. Βλ. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος - Λ. Τριανταφυλλοπούλου, «Τεκμήρια γιὰ τὴν παπαδιαμαντικὴ πατρότητα ἀνυπόγραφων μεταφράσεων», *Παπαδιαμαντικά Τετράδια*, τχ. 7, Ἀφιέρωμα στὸ μεταφραστὴ Παπαδιαμάντη, Ἄνοιξη 2006,

ἀσφαλέστερη μέθοδος γιὰ νὰ ἐξακριβωθεῖ ἡ πατρότητα μίας μετάφρασης εἶναι ὁ ἔλεγχος τοῦ κειμένου της. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἔλεγχος αὐτὸς δὲν εἶναι πάντοτε εὐχερής. Στὶς περιπτώσεις τῶν ἀφηγηματικῶν ἔργων (διηγημάτων, μυθιστορημάτων, εὐθυμογραφημάτων, ἡμερολογιακῶν σημειώσεων κλπ.) κατὰ κανόνα δὲν παρουσιάζονται μεγάλες δυσκολίες, ἰδίως ὅταν ἡ ἔκταση τοῦ ἔργου εἶναι μεγάλη. Ὅταν ὁ μελετητὴς ἔχει ἐπαρκῶς οἰκειωθεῖ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀσφαλῶς θὰ συναντήσῃ σὲ ἔργα τέτοιας λογῆς καὶ ἔκτασης ἀρκετὰ καὶ ἀναμφισβήτητα γλωσσικὰ τεκμήρια⁴. Οἱ δυσκολίες παρουσιάζονται σὲ βραχύτερα ἢ βραχύτατα κείμενα, πὸν τὸ περιεχόμενό τους ἔχει κυρίως σχέση μὲ τὶς ἐπιστῆμες, τὶς ἀνακαλύψεις, τὶς ἐφευρέσεις, τὴν πολιτικὴ κλπ. Ὁ κύριος ὄγκος τῶν μεταφράσεων τοῦ *Νέου Πνεύματος* ἀνήκει στὸ εἶδος αὐτό. Ἀρκετὲς φορές, ἐνῶ τὸ ὕφος μαρτυρεῖ τὸν Παπαδιαμάντη, δὲν ἐντοπίζεται οὔτε μία λέξη ἀπὸ ἐκεῖνες πὸν λίγο ἢ πολὺ τεκμηριώνουν τὴν πατρότητα⁵. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς παραπέμπουμε τὴν τελικὴ διάγνωση σὲ ἀγχινοῦστερους μελετητές.

Στὸ μελέτημα αὐτὸ θὰ παραθέσουμε τὰ κειμενικά –κυρίως γλωσσικά– τεκμήρια πέντε μεταφράσεων, δημοσιευμένων στὸν Α΄ τόμο τοῦ 1894 (Ἰανουάριος - Μάρτιος) τοῦ *Νέου Πνεύματος*⁶. Ἀπὸ κάθε μετάφραση παρατίθεται ἀπόσπασμα μίας περίπου σελίδας.

σσ. 119-122.

4. Ὅπ. π., σσ. 72-154.

5. Καθόλου δὲν ἀποκλείεται ὄξυδερκέστεροι καὶ παρατηρητικότεροι μελετητὲς νὰ ἐντοπίσουν ἀργὰ ἢ γρήγορα τέτοιες λέξεις καὶ φράσεις στὰ κείμενα αὐτά. Ἡ λέξη, λ.χ., *γαλόξυλο* δεωρήθηκε τεκμήριο παπαδιαμαντικῆς πατρότητας μόνο μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ἀγνωστοῦ παπαδιαμαντικοῦ διηγήματος «Τὸ γαλόξυλο». Χάρη στὴ λέξη αὐτὴ κυρίως ἀποδώσαμε στὸν Παπαδιαμάντη τὴν μετάφραση τοῦ ἀφηγήματος «Ὁ Νάνσεν εἰς τὸν Βόρειον Πόλον. Ὅλη ἡ ἱστορία του ὅπως τὴν ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος» (ἔφημ. *Ἀκρόπολις*, 29-31.10.1896). Βλ. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος - Λ. Τριανταφυλλοπούλου. «Τὸ "μέγα γαλόξυλο" τοῦ ἐξερευνητῆ Νάνσεν», *Νέα Ἐστία*, τχ. 1825, Σεπτέμβριος 2009, σσ. 512-514.

6. Στὸν ἴδιο τόμο δημοσιεύτηκαν κι ἄλλες παπαδιαμαντικὲς μεταφράσεις – εὐθυμογραφήματα τοῦ Jerom K. Jerom, διηγήματα τοῦ Melhior De Vogüé κ.ἄ., καθὼς καὶ τὸ διήγημα «Ἐὺχ! Βασανάκια».

1. «Εντυπώσεις περὶ Νορβηγίας», ὑπὸ Οὐγου Λεροῦ (Ἐκ τῆς *Νέας Ἐπιθεωρήσεως*) (σσ. 1-13, 161- 171)⁷

Σημαντικότερο γλωσσικό τεκμήριο, ἂν ἐξαιρέσουμε τὸ ὕφος ποῦ βοᾷ ὅτι εἶναι παπαδιαμαντικό, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἡ φράση «γωνία παραδείσου». Τῆ συναντοῦμε πρώτη φορά σέ μετάφραση, ἀλλὰ τέσσερις στά Ἄπαντα, ὅπου χαρακτηρίζει σκιαδίτικα τοπία. Παραθέτουμε τὰ χωρία: α) «Ἡ τερπνή, ἡ πρασινίζουσα πευκόφυτος καὶ ἐλαιόφυτος νῆσος, ἐφαίνετο ὡς μικρὰ γωνία πρώην ἐρημικοῦ παραδείσου, εἰς ἣν ἐπέδραμον αἰφνης δαίμονες (...)» (*Βαρδιάνος στὰ σπόρκα*, Ἄπαντα 2.571.23-25), β) «Ἐκεῖ εὐφροσύνη ὀρνέων, ἐπαύλεις Σειρήνων, καὶ καλάμη καὶ χλόη· ἐκεῖ τὸ ὄμμα ἀπολαύει γωνίαν παραδείσου, καὶ ἡ ψυχὴ δροσίζεται ὡς σῶφρων Ἄννα (...)» («Τ' ἀερικὸ στὸ δένδρο», 4.211.4-6), γ) «Κι ὅταν ἡ μικρὰ καμπάνα ἐκάλει τοὺς ἀγροίκους βοσκοὺς τοῦ βουνοῦ εἰς προσευχὴν (...) κατέβαινε τὰ σκαλοπάτια ὁ γέρων ἕως τὴν βρύσιν, διὰ ν' ἀπολαύση, καὶ ἅπαξ ἀκόμη τὴν γλυκεῖαν μελαγχολίαν τῆς μοναξιᾶς μέσα εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς εἶχεν ὀνομάσει "γωνίαν τοῦ Παραδείσου"» («Νεκρὸς ταξιδιώτης», 4.341.24 ὡς 342.7), δ) «Τὸ μέρος εἶναι κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν, τὴν κατάφυτον καὶ πρασινοβολοῦσαν παραδαλασσίαν τῆς νήσου, τὴν ὁποῖαν εἶς εὐσεβῆς ἱερομόναχος πνευματικός, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους διατρίψας ἐκεῖ, ὠνόμασε "γωνίαν τοῦ Παραδείσου"» ([Πρόλογος καὶ σημειώσεις εἰς τὸ βιβλίον Παναγία ἢ Κουνίστρια], 5.200.24-27).

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ δύο τελευταῖα χωρία, ποῦ ἀναφέρονται στὴν τοποθεσίαν τῆς «Παναγίας τῆς Κουνίστρας», ἡ φράση δὲν ἔχει πλασθεῖ ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη – τοῦ εἶναι ὅμως ἰδιαίτερα προσφιλῆς. Τὴν χρησιμοποίησε λοιπὸν γιὰ μίαν ἀκόμη φορά, στὴ

7. Στὶς σελίδες αὐτές, ποῦ περιλαμβάνονται στὰ φυλλάδια τοῦ *Νέου Πνεύματος* τῆς 1ης Ἰανουαρίου καὶ τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1894 ἀντίστοιχα, ὁ Παπαδιαμάντης μετέφρασε τὸ πρῶτο κεφάλαιο τῶν ἐκτενῶν «Notes sur la Norvège» τοῦ Hugues Le Roux, τὸ ὁποῖο εἶχε δημοσιευθεῖ στὸ τεῦχος τῆς 15ης Δεκεμβρίου 1893 τῆς *Nouvelle Revue*. Ἡ μετάφραση τῶν ἐπομένων κεφαλαίων, ποῦ δημοσιεύθηκε στὸν Γ' καὶ Δ' τόμο τοῦ *Νέου Πνεύματος* τοῦ 1894 (τοὺς μῆνες Αὐγουστο - Δεκέμβριο), θεωροῦμε ὅτι ἐγίνε ἀπὸ ἄλλον μεταφραστὴ.

μετάφραση πού ἐξετάζουμε, γιὰ ἓνα τοπίο ὁλότελα διαφορετικοῦ κλίματος:

«Ἄφ' ἐνὸς βλέπω τοπίον ὡς γωνίαν παραδείσου λουόμενον ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἡ ἀνταύγεια εὐρίσκεται εἰς τὸ σέλας. Ὅλα μειδιάμα καὶ εἰρήνη. Τὰ δάση, δροσερὰ ἄσυλα, τὰ λιβάδια, τάπητες χλόης οἴους οἱ ποιηταὶ ὠνειροπόλησαν ὡς Ἡλύσια πεδία. Αἱ οἰκίαι αὐταί, χρωματισμέναι μὲ ἀβρὰ χρώματα, ἔχουσιν ἰδεώδη χάριν. Ὁ κάτοικος τοῦ τοπίου τούτου, μετάρσιος μεταξὺ δύο οὐρανῶν διὰ τῆς διαυγείας τῶν ὑδάτων, φαίνεται ἀπηλλαγμένος τῶν δεσμῶν τῆς ὕλης (...)» (σ. 170).

Τὸ «τοπίον ὡς γωνίαν παραδείσου» –τὸ ἀντίστοιχο γαλλικὸ εἶναι «un paysage paradisiaque»– καθιστᾷ ἀναμφισβήτητη τὴν παπαδιαμαντικὴ πατρότητα τῆς μετάφρασης. Ὁ Παπαδιαμάντης, πού τὸν καταθέλγει ἡ περιγραφή τοῦ νορβηγικοῦ τοπίου, δὲν ὀκνεῖ νὰ μεταφέρει ἐκεῖ τὴ σκιαδίτικη «γωνίαν παραδείσου», πράγμα πού δὲν ἀπομειώνει βέβαια τὸν ἔξοχο *Βαρδιάνο στὰ σπόρκα*, οὔτε τὸν ἀριστουργηματικὸ «Νεκρὸ Ταξιδιώτη» καὶ τὰ ἄλλα κείμενα. Καὶ τοῦ χρωστᾶμε χάρη, ὅσοι ἰχνηλατοῦμε παπαδιαμαντικὲς μεταφράσεις, καὶ γιὰ τοῦτο τὸ ἀκαταμάχητο τεκμήριο.

Ἐξίσου ἀποδεικτικὴ θεωροῦμε καὶ τὴ φράση «Ὅταν κάμψη τις τὸ ἀκρωτήριο Λίνδεσνες, μία λευκὴ αἴγλη ἐπιφαίνεται αἴφνης ἐπιπολῆς τῆς σκοτεινόχρου θαλάσσης» (162), περιγραφή τῆς πόλεως Χριστιανσάνδης ἐφάμιλλη τοῦ παπαδιαμαντικοῦ χωρίου «Ἐκεῖθεν καὶ ἐφεξῆς, ὑψηλά, ἐπάνω, ἐπιφαίνεται μία αἴγλη. Σέλας συλληφθέν, ἀκτὶς ἡλίου στερεοποιημένη», πού θὰ συναντήσουμε δύο χρόνια ἀργότερα στὸ κείμενο «Αἱ Ἀθῆναι ὡς ἀνατολικὴ πόλις» (5.272.23-24).

Ἄλλα γλωσσικὰ τεκμήρια: νοτιανατολικὰς (13), παρισιανὰς (163), παρισιανὴ (166), παρισιανῶν (168).

Λόγιο παπαδιαμαντικὸ λεξιλόγιο: Ἄορατος βαφή, ζωηροῦ ἰοειδοῦς (6), ὑπόστιλπνον ὄψιν (6), κηρωτῆς ὀθόνης (6), ἀστίλπνου πάγου (7), ἄχναι καὶ ἀτιμίδες πλανῶνται ὡς ἔνυδροι ἀράχναι (7), ἐν ἀκμῇ μάχης (8), φανταστικὴν ἐπιδεώρησιν ἰχθύων (8), ἐπιπολάζει (9), τῆς πάλης τῶν γενῶν (9), ὅποτε πρὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκτίσθησαν τὰ κολυμβῶντα καὶ τὰ ἰπτάμενα (9), ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς (9), ἀπορρῶγες πάγοι (10), ἀπορρῶξ (βράχος) (10, 11),

παγοκόλπους (11), εἰς ἀλόγιστα θάδη ἀνάπτει νέον οὐρανὸν (10), χειραφεσία (11), ὑπερθεν τῆς ἀθύσσου (11, 13), νὰ πήξουν φωλεάν (11), παγολίμνης (162, 166), ἦθος ριγοῦντος ἐπαίτου (163), τεχνητῆς καινοπρεπείας (167), ἠδυπαδὲς ἔρευδος (168), ὑπέρμορα (171).

Λαϊκὸ παπαδιαμαντικὸ λεξιλόγιο: ἀρματωμένα [νησίδια] ἀπὸ δένδρα (7), κοπάδι ἀπὸ ρέγγαις (9), οἱ γλάροι τὰ ἐδυσίαζον [τὰ ὀψάρια] (9), «χιονάτη πουλάδα» (12), μάστορην (194), ἐργαστηριάρην (164), καλφάδες (164), νὰ διαδέση ἄτυχα μίαν τῶν γυναικῶν ἐκείνων (: νὰ τὴν καταστήσει ἔγκυο) (164), ξύκικα ζύγια (165), μισοφούστανα (167), καραβανσεραΐ (168), ἐπαράπιαν (169), κοπάδι τῆς ἀρέγγας (170), νὰ ξεμπλακῆ ἀπὸ τὸ πλήθος (170).

Ἐκκλησιαστικὸ λεξιλόγιο: ἐπὶ πτερυγίων φερόμενοι (8), ἐπὶ προσώπου γῆς (9), ψωμοὺς ἄρτου (170).

Λέξεις ἀθησαύριστες: ὑαλομαργαρίτας (167), φριζοτριχιᾶ (13). Δὲν καταγράφονται ἀθησαύριστες λέξεις τοῦ τύπου ὑπόστιλπνος (6), ἄστιλπνος (7).

Ἀπόσπασμα

Ὅμοίως κ' ἐκεῖνα, ἑκατομμύρια κατὰ ἑκατομμυρίων, γένη κατὰ γενῶν, παλαίουςι. Εἰξεύρω ὅτι, ἐὰν ἀνέβαινα ὑψηλότερα, πρὸς τοὺς πάγους, θὰ εὔρισκον ὀλόκληρα νησίδια τὰ ὅποια δὲν εἶνε εἰμὴ λευκὰ πτερά. Καὶ εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Χριστιανίας, τῆς Βέργης, τοῦ Τρόνδχιεμ, ἐξετέλεσα τὴν φανταστικὴν ἐπιθεώρησιν ἰχθύων τοὺς ὁποίους εὔστοχον ρίψιμον δικτύου ἢ καμάκισμα ἐξάγει ἀπὸ τὰς ἀθύσσους ταύτας. Εἶνε πλημμύρα τεράτων, τὰ ὅποια ἢ φαντασία τοῦ Δορὲ ἔθιξε διὰ τοῦ χρωστῆρος, χωρὶς νὰ τολμήσῃ νὰ τὰ συλλάβῃ. Εἶνε στόλοι ὀλόκληροι μονώπων, θύννων, βαρέων ὡς ἀκάτια, ἰχθύων σφαιροειδῶν, ὁμοίων μὲ ἀερόστατα, ἀφύων εἰς ἀπειραρίθμους λεγεῶνας, ζωντανῶν θάλτων πηλοῦ μὲ δύο ὀφθαλμοὺς ὡς θολοὺς μαργαρίτας, κητῶν τὰ ὅποια εἶνε συγχρόνως ὄρνεα, χοιρίδια, λύκοι, τίγρεις, πριόνια, καμάκια, ξίφη, λάκκοι, ὀδόντες ἐπὶ πτερυγίων φερόμενοι, ἐφιάλται καταστροφῆς. Ὅλη ἡ ζωὴ αὐτὴ μυρμηκιᾶ εἰς τὸ ἀχανές, ἐπιπλέει, πηδᾷ εἰς τὸν ἀέρα, ἐπιπολάζει, ἀφρίζει, κινεῖ τὴν ὄρεξιν τῶν ὄρνέων.

Ἀπῆλαυσα πλησίον τοῦ Ἄβερό, εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, τὸ

θέαμα τοῦτο τῆς πάλης τῶν γενῶν. Ἀμέτρητον κοπάδι ἀπὸ ρέγγαις, ἐξορμησαν ἀπὸ τὸν βυθόν, ἐφάνη αἴφνης εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Εἰς ἓν δευτερόλεπτον ὅλη ἡ ἀκτὴ ἠρημώθη ἀπὸ πτηνά. Μὲ μεγάλας πτέρυγας, στροβιλιζόμενα καὶ πειναλέα, ὤρμησαν ἐπὶ τὴν λείαν. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι πρόσκοποι εἶχον δώσει τὸ σημεῖον· κραυγὴ θηρευτῶν εἶτα συνεκέντρωσε τοὺς γλάρους τοὺς διεσκορπισμένους ἀνὰ τὸν ὀρίζοντα. Ἐπεφταν, ἐβουτούσαν, κ' ἐσηκόνοντο μὲ μίαν ρέγγαν εἰς τὸ ράμφος. Οἱ ὑστερήσαντες τοὺς κατεδίωκον φεύγοντας πρὸς τὴν ξηράν. Τὰ ὀψάρια δὲν ἐπρόφθανον νὰ φύγῃ διὰ καταδύσεως. Οἱ γλάροι τὰ ἐδυσίαζον μὲ κραυγὰς μέθης. Καὶ ἀληθῶς ἡ κλαγγὴ τῶν προσέδετεν ἀνησυχίαν τινὰ εἰς τὴν ἔμφοβον περιπολίαν μας, κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς ταύτης τῶν σκοπέλων. Ἡσθάνετό τις ὅτι ἐξετοπίζετο ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, ὅτι ἐπανήρχετο εἰς τὰς βιβλικὰς φάσεις, ὅποτε πρὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκτίσθησαν τὰ κολυμβῶντα καὶ τὰ ἰπτάμενα.

2. «Ἡ φιλοσοφία τοῦ ἐγκλήματος», ὑπὸ Γ. Σ. Λίλλυ (σσ. 278-297)

Βασικὰ λεξιλογικὰ τεκμήρια: φόβῳ τῆς τιμωρίας (291), περὶ τοῦ ὑποκειμένου (293)

Ἰσχυρῶς ἐνδεικτικὰ καὶ ἐπικουρικά: ἐκ τῆς οὐσιώδους φύσεως τῆς ἀνθρωπότητος (280), ὁ ἐγκληματίας ἀνήκει εἰς ἰδιαίτερον τύπον ἀνθρωπότητος⁸ (281), βαφὴ μεταδιδόμενη διὰ κληρονομίας (292-293), αὐτὴ ἡ βαφὴ εἶνε ἡ νοθεύσα τὴν θέλησιν (293), γεωπόννοι [:γεωργοί, ἀγρότες] (295), μοιροδόξου διδασκαλίας (289), οἱ πρὸς ὑποτροπίασιν πειρασμοὶ (294).

Στὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία ἀνήκει κυρίως ἡ λέξις ἐπιγονή: «ἐν τῇ ἐπιγονῇ καὶ παρὰ τοῖς ὁμοίοις ἀνθρώποις» (288), «δίδοντα εἰς τὸν κόσμον χείρονος κακίας ἐπιγονὴν» (296).

Παπαδιαμαντικῆς βαφῆς εἶναι καὶ οἱ λέξεις ἀναρρωστικὴ (296), ἀντίσταθμον (297) καὶ καθεῖρκτων (282). Τὸ ἀναρρωστικὸς εἶναι ἀδησαύριστο καὶ πιθανότατα πλάσμα τοῦ μεταφραστῆ, πὺ συχνὰ κάνει χρῆση τοῦ ἀπλοῦ ρωστικός. Τὸ ἀντίσταθμον, ἀδήλου

8. ἀνθρωπότης: ἡ ἀνθρώπινη φύση

γένους ἐδῶ, στήν ἀρχαία ἑλληνική εἶναι ἐπίδητο. Ὁ μεταφραστής χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη ὡς οὐσιαστικό, φαινόμενο ὄχι σπάνιο στὰ παπαδιαμαντικά γραπτά. Ἀθυσάριστο καὶ τὸ *καδεῖρκτων* (282) καὶ μᾶλλον «ἅπαξ εἰρημένον» —μέχρι στιγμῆς τουλάχιστον— στὰ παπαδιαμαντικά γραπτά, ὅπως καὶ τὸ *ἀντίσταθμον*. Ἄπαξ εἰρημένη, στὸν Παπαδιαμάντη, φαίνεται καὶ ἡ λέξη *πολυωρία* (: μεγάλη προσοχή, ἐπιμέλεια, φροντίδα) τῆς φράσης: «Τὸ σχέδιον τὸ ὁποῖον ἐφαρμόζεται πρὸς διόρθωσίν των [τῶν ἐγκληματιῶν] ὠνόμασάν τινες γιγαντιαῖον σύστημα πολυωρίας ἢ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν πεπάνσεως» (284).

Θεωροῦμε ὅτι καὶ ἡ ἔκφραση «ὄσον τὸ ἐπ' αὐτῷ» (291) (πρβλ. τὰ συχνὰ στὸν Παπαδιαμάντη «τὸ ἐπ' ἐμοί» ἢ «ὄσον τὸ ἐπ' ἐμοί»), καθὼς καὶ τὸ *πλάνητες* (295) ἀποτελοῦν ἐπικουρικά στοιχεῖα, ἔστω καὶ ἀσθενέστερα.

Ἀπόσπασμα

Τὸ δὲ φάρμακον ἄρα ποῖον; Θὰ ἐφαίνεται ὅτι εἶνε κυρίως τριπλοῦν. Πρῶτον, ὅ, τι ἔγκριτός τις Αὐστριακὸς νομομαθὴς ἀπεκάλεσε «τὸν μετασχηματισμὸν τῆς καδεστῶσης τάξεως τῶν δικαιωμάτων πρὸς ὄφελος τῶν πασχουσῶν ἐργατικῶν τάξεων», τὸ ὁποῖον καὶ τώρα θαίνει εἰς πρόοδον, ὡς δύναται νὰ ἴδῃ πᾶς ὁ ἔχων ὀφθαλμούς, καὶ τὸ ὁποῖον πολὺ θὰ συντελέσῃ πρὸς μείωσιν τῆς πτωχείας. Δεύτερον, ὁ διηνεκὴς ἀποκλεισμὸς τῶν ἐκ νεότητος καθ' ἕξιν ἐγκληματιῶν ἀπὸ τῆς κοινωνίας εἶνε ἀναμφιβόλως ὁ μόνος λυσιτελεῖς τρόπος ὅπως τοὺς μεταχειρισθῇ τις. Τρίτον, ἡ τροποποίησις, καὶ μέχρι τινὸς βαθμοῦ ἡ ἐκρίζωσις, τῶν τρομερῶν τάσεων τῶν μεταδιδομένων ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰ τέκνα των εἶνε δυνατή, διότι, κατὰ τὸ ἀληθὲς ἐκεῖνο λόγιον τῆς ἀρχαίας σοφίας, «γενεαὶ θνητῶν ἀνθρώπων ἰάσιμοι». Ὑπάρχει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀναρρωστικὴ τις ἀρχὴ ἥτις, ἐὰν ὀρθῶς καλλιεργηθῇ ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ καὶ τῇ νεότητι, πρὶν ἢ ἕξις μοιραίως ἀναπτύξη τὰ σπέρματα τοῦ κακοῦ, δύναται κατὰ πολὺ νὰ μεταβάλῃ τὸν διεφθαρμένον χαρακτήρα τὸν μεταδιδόμενον διὰ τῆς κληρονομίας. Καὶ τὸ ὄργανον τῆς καλλιέργειας ταύτης εἶνε σύστημα ἠθικῆς πειθαρχίας, ἀγωγῆς τῆς βουλήσεως (αὕτη μόνη εἶνε ἀνα-

τροφὴ ἐν τῇ ἀληθεῖ ἐννοίᾳ), τὸ ὁποῖον, ὡς ἀποδεικνύει ἡ πεῖρα, πολλάκις μεταβάλλει τὰ δυστυχή ἐκεῖνα παιδία εἰς ἄνδρας ἀρμοδίους διὰ τὴν πρέπουσαν θέσιν των ἐν τῇ κοινωνικῇ τάξει· ἐτόίμους νὰ ἐκτελέσωσιν ὑπομονητικῶς καὶ ἐπωφελῶς τὰ λαχόντα ἐν αὐτῇ ἔργα των. Ἦρχισα τὴν παροῦσαν διατριβὴν μὲ τὸν Βίκτωρα Οὐγώ. Διὰ νὰ τὴν τελειώσω, δανείζομαι ὀλίγας λέξεις ἐκ τῆς κατακλειδῶς τοῦ δυνατοῦ καὶ παθητικοῦ διηγήματός του:

«Ἀναπτύξαιτε ὅσον τὸ δυνατόν τὰς δυστυχεῖς ἐκεῖνας κεφαλὰς, διὰ ν' ἀναπτυχθῇ ὁ νοῦς ὁ ἐνοικῶν ἐν αὐταῖς· ἀλλὰ μὴ ἀφήνετε ἄνευ πηδαλίου τὴν νοημοσύνην ταύτην, τὴν ὁποίαν θ' ἀναπτύξετε. Θὰ εἶνε ἄλλη ἀταξία πάλιν αὐτή. Ἡ ἀμάθεια εἶνε πάλιν προτιμότερα ἀπὸ τὴν κακὴν μάθησιν. Ὅχι. Ἐνδυμηθῆτε ὅτι ὑπάρχει ἐν βιβλίον φιλοσοφικώτερον ἀπὸ τὸν Σύντεκνον Ματθαῖον, δημοφιλέστερον ἀπὸ τὴν Συνταγματικὴν, αἰωνιώτερον ἀπὸ τὸν συνταγματικὸν χάρτην τοῦ 1830. Τοῦτο εἶνε ἡ Ἱερὰ Γραφή. Καὶ ἐδῶ ἄς ἐξηγηθῶμεν δι' ὀλίγων.

»Ὅ,τι καὶ ἂν κάμῃτε, ὁ κλῆρος τοῦ μεγάλου πλήθους, τοῦ ὄχλου, τῆς πλειονότητος, θὰ εἶνε πάντοτε σχετικῶς πτωχὸς καὶ δυστυχὴς καὶ ἄθλιος. Δι' αὐτοὺς εἶνε ἡ σκληρὰ ἐργασία, τὰ φορτία τὰ ὠδούμενα, τὰ φορτία τὰ ἐλκόμενα, τὰ φορτία τὰ βασταζόμενα. Ἐξετάσατε τὴν πλάστιγγα ταύτην· ὄλαι αἱ ἀπολαύσεις εἰς τὸν δίσκον τοῦ πλουσίου, ὄλαι αἱ δυστυχίαι εἰς τὸν δίσκον τοῦ πτωχοῦ. Τὰ δύο μέρη δὲν εἶνε ἄνισα; Ἡ πλάστιγξ δὲν πρέπει νὰ κλίνῃ, καὶ ἡ πολιτεία μετ' αὐτῆς; Καὶ τώρα εἰς τὸν κλῆρον τοῦ πτωχοῦ, εἰς τὸν δίσκον τῶν συμφορῶν, ρίψατε τὴν βεβαιότητα οὐρανοῦ μέλλοντος, τὸν πόθον τῆς αἰωνίας εὐτυχίας, ρίψατε τὸν παράδεισον, ἀντίσταθμον ὑπέρλαμπρον! Ἐπανέρχεται ἡ ἰσορροπία. Ἡ μερὶς τοῦ πτωχοῦ εἶνε τόσον πλούσια ὅσον καὶ ἡ μερὶς τοῦ πλουσίου. Τοῦτο ἐγνώριζεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός».

3. Ψυχολογία σκύλου (σσ. 473-476)

Τὸ ἄρθρο εἶναι περίληψη ἢ διασκευὴ μελέτης τοῦ Ἄγγλου φυσιολόγου Τζῶν Μόντρεϊθ, δημοσιευμένης στὸ μηνιαῖο περιοδικὸ Δημῳδῆς Ἐπιστήμη, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν εἰσαγωγικὴν παρά-

γραφο. Τὸ θέμα εἶναι ἂν κάποια ζῶα ἔχουν τὴν ἱκανότητα «νὰ σκέπτονται, νὰ λογίζονται, νὰ αἰσθάνονται καὶ νὰ ἐκτελῶσι νοητικούς σκοπούς».

Πρέπει νὰ ὁμολογηθεῖ ὅτι ἀπουσιάζουν σχεδὸν παντελῶς τὰ γλωσσικὰ τεκμήρια, ποῦ δὲ κατέπειθαν ὅτι ἡ περιληπτικὴ ἢ διασκευασμένη μετάφραση εἶναι τοῦ Παπαδιαμάντη. Τὰ ἐλάχιστα ποῦ ἐπισημαίναμε ἀσφαλῶς δὲ κριθοῦν ἰσχνά. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ἰδιάζουσα χρῆση τοῦ *καὶ* στὴ φράση «ἐξετάζει ἂν ζῳά τινα δὲν εἶνε, ἐξίσου *καὶ* τὰ ἀνθρώπινα πλάσματα, ἱκανὰ νά...» (473), ὅπου ἀντὶ τοῦ *καὶ* ὁ ἀναγνώστης δὲ περίμενε τὴν πρόδεση *πρὸς* (ἢ ὅσον *καὶ* ἀντὶ τοῦ *ἐξίσου καὶ*). Ἡ σύνταξη εἶναι ἀρχαϊκῆ⁹ καὶ ὄχι ἀσυνήθιστη στὸν Παπαδιαμάντη¹⁰. Ἀπλῶς επικουρικό τεκμήριο το «λαμβάνει ἦθος σκυθρωπόν» (475), ἰδιαίτερα ἂν ληφθεῖ ὑπόψη τὸ ὑποκείμενο τοῦ ρήματος («ὁ σκύλος»).

Παρὰ τὴν ἔνδεια τῶν τεκμηρίων προσγράφουμε τὴ μετάφραση στὸν Παπαδιαμάντη. Ὁ ἀναγνώστης, ἐλπίζουμε, δὲ πεισθεῖ, ἂν παραβάει τὸ ὕφος τοῦ ἀποσπάσματος ποῦ παραδέτουμε μὲ κείμενα τοῦ Τζέρομ Κ. Τζέρομ, ἀναμφισβήτητα μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ ζῶα, ἰδιαίτερα μάλιστα γιὰ σκυλιὰ καὶ γατιά.

Προσδέτουμε τὴν, περιττὴ ἴσως, παρατήρηση, ὅτι στὸ κείμενο δὲν ὑπάρχει καμιὰ σοβαρὴ ἀντένδειξη γιὰ τὴν παπαδιαμαντικὴ πατρότητα τῆς μετάφρασης.

Ἀπόσπασμα

Μετὰ τὰς προτάσεις ταύτας, ὁ Τζῶν Μόντειθ ἔρχεται εἰς τὸν σκύλον του τὸν Τούτς, τοῦ ὁποίου τὰ θαυμάσια κατορθώματα διηγῆται. Ὁ Τούτς δὲν διακρίνεται ἐν τούτοις ἐπὶ σωματικῇ καλλονῇ οὔτε ἐπὶ γνησιότητι φυλῆς· εἶνε ὑποπτος ὡς μιγάς καὶ νοθογενής. Ἡ

9. Βλ. Ἀχιλλέως Α. Τζαρτζάνου, *Συντακτικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, ΟΕΣΒ, Ἐν Ἀθήναις 1950, σσ. III §126, 4, σημείωσις.

10. Στὰ χειρόγραφα, λ.χ., τῆς ἀνέκδοτης μετάφρασης τοῦ Νικολάου Σπηλιάδου *Θειροῦ Ἀναίρεσις* συναντοῦμε τὰ χωρία «οἱ ξένοι, οἵτινες ἐνεφοροῦντο πρὸς τὴν Ἑλλάδα τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ ὁ Θεῖρος» (σ. 694) καὶ «ἐνόμισεν ὅτι οἱ Ἕλληνες, οἱ Καποδίστριαι ἔχουν τὰς αὐτάς ἐξεις καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Βαυαρῶν» (σ. 809).

μήτηρ του, τυφλή ἐκ γενετῆς, καὶ διακρινομένη ἐπίσης ἐπὶ νοημοσύνη, ἠδύνατο διὰ μόνης τῆς ὀσφρήσεως νὰ εὐρίσκη τὸν δρόμον τῆς ἕξ μίλια ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ κυρίου τῆς. Ἄς ἴδωμεν τώρα τὰ κατορθώματα τοῦ Τούτς.

«Ἐνωρὶς ὁ Τούτς ἔδειξεν ἀποστροφὴν ἐξ ἐμφύτου ὀρμῆς κατὰ τῶν ποντικῶν, τῶν ἀσπαλάκων καὶ τῶν μαύρων γάττων. Ἡ νεαρὰ ἡλικία του εἶχε διέλθῃ ἐν συντροφίᾳ μιᾶς στακτερᾶς γάττας τὴν ὁποίαν μετεχειρίζετο μετ' εὐλαβοῦς στοργῆς, μὴ παραλείπων ποτὲ νὰ τὴν ἀσπασθῇ ἐπὶ τοῦ ρύγχους κάθε πρωΐ, ἢ ὅταν εἶχε στερηθῇ τῆς παρουσίας τῆς ἐπὶ τινὰ χρόνον. Τὸ γενικὸν μῖσός του κατὰ τῶν ποντικῶν, τῶν ἀσπαλάκων καὶ τῶν μαύρων γάττων, ὡς καὶ ἡ διάκρισις τὴν ὁποίαν ἔκαμνεν ὑπὲρ τῶν ἀνοικτοῦ χρώματος γάττων, ἐμαρτύρουν, ἂν ὄχι ἔννοϊαν, τοῦλάχιστον ἀντίληψιν τοῦ χρώματος τοῦ εὐνοουμένου καὶ τοῦ χρώματος τοῦ μισητοῦ. Μίαν ἡμέραν τὸν ἔφερα εἰς τὴν οἰκίαν γείτονος, ὅπου συνήνητησεν ὀλόκληρον γένναν λευκῶν καὶ φαιῶν γάττων, οἵτινες τοῦ ἦσαν ἄγνωστοι, καὶ ὁμως ἔδειξε πρὸς αὐτοὺς ἔκτακτον προσήνεια καὶ ἡμερότητα. Τὴν ἐπιούσαν ἢ τὴν μεδεπομένην, ἐπαρουσιάσθη εἰς γένναν μαύρων γάττων, τοὺς ὁποίους θὰ κατεκομμάτιαζεν, ἂν τὸν ἄφηνα ἐλεύθερον. Σημειωτέον ὅτι ὁ Τούτς τρέφει σφοδρὰν ἀπέχθειαν καὶ κατὰ τῶν μαύρων σκύλων».

Πρᾶγμα ἔκτακτον, ὁ Τούτς δύναται νὰ γελᾷ καὶ νὰ μειδιᾷ μάλιστα. Ὅταν φθάσῃ εἰς ὑψηλὸν τινὰ βαθμὸν εὐαρέστου συγκινήσεως, ἀποκαλύπτει τοὺς ὀδόντας καὶ συστέλλει τὰ χεῖλη του, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ παρ' αὐτῷ εἶδος μειδιάματος. Ἀλλὰ διατηρεῖ ζηλοτύπως τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην δι' ἐκείνους τῶν φίλων του, ὅσοι ἐπανέρχονται εἰς τὴν οἰκίαν μετ' ἀπουσίαν μακράν, καὶ δὲν φιλοδωρεῖ ποτὲ ἐκείνους τοὺς ὁποίους πρὸ μικροῦ ἀκόμη εἶδεν. Ἐφευρε πρὸς ἰδίαν χρῆσιν του σημεῖα τινὰ καὶ φωνητικὴν γλῶσσαν. Εἰς συνδυασμὸς φωνῆς τοῦ χρησιμεύει διὰ νὰ ζητῇ νὰ πῆ, εἰς ἄλλος διὰ νὰ αἰτήσῃ τὴν ἄδειαν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας, τρίτος τις διὰ νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ὑπερβῇ τὴν θύραν τῆς αὐλῆς καὶ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἄλλ' ὅταν φανῇ ὁ πῖλος συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς ράβδου, κατανοεῖ ὅτι πρόκειται περὶ ἀληθοῦς περιπάτου, καὶ τροποποιεῖ ἐπομένως τὴν γλῶσσάν του. Δὲν εἶνε ταῦτα πράξεις παιδιοῦ ἐν τῇ πρωτογενεῖ περιόδῳ τοῦ διανοητικοῦ βίου του; Καὶ δὲν προέρχονται ἀπὸ ἐνέργειαν διανοητικὴν,

τὴν ὁποῖαν παρὰ τῷ παιδίῳ ἀποδίδομεν εἰς τὴν σκέψιν;

4. Ζήτημα συντάξεως καὶ ὕφους (σ. 226)

Βραχὺ κείμενο (22 τυπογραφικοὶ στίχοι) τῆς «Πανδαισίας» τοῦ τεύχους τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1894. Τὸ παραθέτουμε:

Ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος Ἐρβέρτος Σπένσερ γράφει εἰς ἓν τῶν δοκιμίων του περὶ ὕφους, ὅτι ὁ γαλλικὸς τρόπος τῆς συντάξεως, τοῦ τιθέναι τὸ ἐπίθετον μετὰ τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον προσδιορίζει εἶνε σφαλερός, διότι προξενεῖ σπατάλην διανοητικῆς ρώμης. Φέρει δὲ παράδειγμα τὸ ἐξῆς: Οἱ Γάλλοι λέγουσιν ἵππος λευκός. Ἄλλὰ πλεῖστοι ἵπποι εἶνε θάϊοι ἢ σποδοθάϊοι ἢ ἄλλως ἀμαυροὶ τὸ χρῶμα, ὅταν δὲ ἀναγινώσκῃς τὴν πρότασιν καὶ φθάνῃς εἰς τὴν λέξιν ἵππος, νοεῖς ἀμέσως φυσικώτατα θάϊον ἵππον, διότι εἶνε τὸ κοινότερον χρῶμα, καὶ ὅταν μεταβαίνῃς εἰς τὴν λέξιν λευκός εὐρίσκεσαι εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀλλάξῃς τὴν ἀντίληψιν, καὶ τοῦτο ἀπαιτεῖ χρόνον τινά, ἐπιφέρει δὲ σύγχυσιν καὶ ἀπώλειαν ἐνεργείας ἢ ζωτικότητος. Ἐὰν ἡ λέξις λευκός τεθῆ πρὸ τῆς λέξεως ἵππος, ἡ σύγχυσις αὕτη δὲν ὑπάρχει. Βεβαίως εἰς μίαν ἀπλήν περίπτωσιν ἡ ἀπώλεια τῆς ζωτικότητος εἶνε ἀνάξια λόγου, ἀλλ' εἰς τὸ μῆκος τῆς ζωῆς ἀνθρώπου, προστιθέμεναι αἱ κατὰ μέρος περιπτώσεις ἀποτελοῦσι μέγα ἄδρῳσιμα. Ἰδέαν περὶ τούτου λαμβάνομεν, ὅταν ἀναγινώσκωμεν συγγραφέα, τοῦ ὁποίου τὸ ὕφος εἶνε ἀπλοῦν καὶ ἀντιλαμβανώμεθα τῶν νοημάτων του παραχρῆμα, καὶ ἄλλον τοῦ ὁποίου τὸ ὕφος εἶνε δύσκολον καὶ στρυφνόν. Μεγάλῃ ἀπώλεια ζωτικότητος εἶνε ἡ ἀνάγνωσις τοῦ δευτέρου, καὶ μόνον ὀλίγοι τὸν ἀναγινώσκουσιν. Ἐντοσοῦτῳ ἡ ζωτικότης ἢ ἐνεργητικὴ δύναμις ἡ ἀποβαλλομένη κατὰ τὸν τρόπον ὃν ὑποδεικνύει ὁ Σπένσερ εἶνε μικρὰ ἐν συγκρίσει πρὸς ὅσῃν χάνομεν καθημερινῶς κατὰ πολλοὺς τρόπους.

Δὲν εἶναι σαφὲς τί ἀκριβῶς ἀνήκει στὸν Σπένσερ καὶ τί στὸν μεταφραστὴ καὶ συντάκτη τοῦ σχολίου. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία γιὰ τὸ ποιὸς τὸ ἔχει συντάξει. Ἀδιαμφισβήτητα καὶ ἀποδεικτικώτατα τεκμήρια εἶναι τὰ ἐπίθετα θάϊος καὶ σποδοθάϊος, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲς τὰ Παπαδιαμαντικά Τετράδια, τχ. 7, σσ. 166-168 καὶ τὰ Ἑλληνικά, 47 (1996) 127-128.

5. Οί Ιατροί μου (σσ. 128-136, 217-224)

Ανώνυμο —«Υπὸ ἐνὸς ἀσθενοῦς»— ἐκτενὲς χιουμοριστικὸ ἀφήγημα, ἄγνωστο ποῦ δημοσιευμένο.

Βασικὰ λεξιλογικὰ τεκμήρια: περὶ τοῦ ὑποκειμένου (134), ὄλον τὸ ὑποκείμενον τῆς ἀλλαγῆς (363), περὶ τοῦ ὑποκειμένου (364), ὄλον τὸ ὑποκείμενον τῆς διαιτητικῆς (421), (μεσημβρινὴν) παραδालασσίαν (221).

Ίσχυρῶς ἐνδεικτικὰ καὶ ἐπικουρικὰ: ἐδιμοταξίας (136), ἐνταμώνουν (425), ἐράσμαι (387), ζινέβρα (422), καπνώδης (ὄσμῃ) (422), σκυλολατινικὰ (223), ξυνωρίδα (131).

Παπαδιαμαντικὸ λεξιλόγιο: ἄνδηρον (364), τῆς ἐπιδालασσίου (Πενδελτῶνος) (363), καθ' ὕπαρ (365), πέραν τοῦ λείου τούτου ἐξωτερικοῦ (366), ἐκρύπτετο συχνὰ ὑπὸ τὸ λεῖον τοῦ τρόπου (366), μεγαλοφένακα (133), μελιχρὰ (ἀνέκδοτα) (223), ὄλογυριστής (134, δίς), περίφαντον (θέσιν) (217), (ἐφημέριον) πρωτέδικον (135), τὸ ἐπ' ἐμοὶ (220).

Παρατηρήσεις:

Θεωροῦμε ἰσχυρῶς ἐνδεικτικὲς τὶς φράσεις «πέραν τοῦ λείου τούτου ἐξωτερικοῦ» καὶ «ἐκρύπτετο συχνὰ ὑπὸ τὸ λεῖον τοῦ τρόπου». Γιὰ τὴ χρήση τοῦ ἐπιθέτου *λεῖος* στὸν Παπαδιαμάντη περισσότερο ἄλλοῦ.

Τὸ *σκυλ(λ)ο-* ὡς πρῶτο συνθετικὸ συχνότατο στὸν Παπαδιαμάντη. Σὲ ἄλλες μεταφράσεις του ἔχουμε συναντήσει τύπους ὅπως: *σκυλλομπόγια*, *σκυλόμανδρον*, *σκυλοστρατωνισμένων*, *σκυλοαφρικανούς*, *σκυλλοεβραῖος*, *σκυλλοῖσραηλίτης*, *σκυλλορωμαῖος*, «*σκυλοχριστιανοῦ*», *σκυλλοκαλόγερους*, *σκυλοαστραπή*, *σκυλοβροντή*, *σκυλόγδαρμα*, *σκυλόπονος*, *σκυλοδουλειά*, *σκυλλοκουβέρνο κ.ἄ.*

Γιὰ τὶς λέξεις *καπνώδης* καὶ *ζινέβρα* βλ. πρόχειρα τὴ μετάφραση τοῦ Οὐέλλς («*Κίχλη*» 2009). Σημειώνεται ἀκόμη ὅτι στὴ φράση «*καλλιεργημένος ἄλλα καὶ λιπασμένος*» —ὁ λόγος γιὰ τὸν δόκτορα Ἄρβουδνοτ— το δεύτερο ἐπίθετο εἶναι ἔντονης παπαδιαμαντικῆς βαφῆς. Τὶς λέξεις *μεγαλοφένακα* καὶ *ὄλογυριστής*, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ γνωρίζουμε σὲ ποιὲς ἀγγλικὲς ἀντιστοιχοῦν, συναντοῦμε γιὰ πρώτη φορά στὸν Παπαδιαμάντη. Ἡ δεύτερη προφανῶς δικό του πλάσμα.

Απόσπασμα

Ὁ δόκτωρ Ἄρβουθνοτ ἦτο εὐνοούμενος μάλιστα πλησίον τῶν γυναικῶν. Ἦτο ἄνθρωπος καλλιεργημένος, καὶ ὄχι μόνον καλλιεργημένος ἀλλὰ καὶ λιπασμένος. Εἶχε μεγάλην συλλογὴν εἰκόνων καὶ φωτογραφιῶν, καὶ ἠδύνατο ὁ ἴδιος νὰ μεταχειρισθῇ τὸν χρωστήρα καὶ τὴν βούρτσαν. Συνείδιζε ν' ἀπαριθμῇ πρὸς τοὺς ἐπισκέπτας του τοὺς διαφόρους ὀνομαστοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους εἶχε γνωρίσει, μὲ αὐτοβιογραφικὰς νύξεις καὶ μὲ ὑπαινιγμοὺς πρὸς τὰς περιστάσεις τοῦ ἰδιαίτερου νοσήματος τοῦ πάσχοντος. Ἦτο ἄνθρωπος «μὲ ὑγρὸν μειδιάμα καὶ μὲ εὐαγώγους παραγναθίδας». Ἦτο ἄνθρωπος μὲ πολλὴν ἐξωτερικὴν στιλπνότητα, μὲ πολλὴν ὑπομονὴν καὶ φιλοφροσύνην τρόπων, ὡς ἤρμοξε εἰς ἐπιστήμονα ἔχοντα τὴν πλείστην πελατεῖαν μεταξύ τοῦ ὠραίου φύλου.

Ἐκ τῶν ἀσθενῶν τῶν πεμπομένων εἰς ἀλλαγὴν κλίματος πλείστοι εἶνε γυναῖκες. Οἱ ἄνδρες δὲν ἔχουσι καιρὸν νὰ φαντασθῶσιν ὅτι εἶνε ἀσθενεῖς. «Οὐ σχολὴ κάμνουν», ἔλεγεν εἷς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Οἱ ἄνδρες εἶνε ὑπόχρεοι νὰ μένωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ νὰ πορίζωνται χρήματα δι' ἐκείνους οἵτινες εἶνε ἀσθενεῖς ἢ νομίζουσιν ὅτι εἶνε. Βεβαίως συχνὰ ἀπέρχονται καὶ αὐτοί, διαζόμενοι ὑπὸ τῆς σκληρᾶς ἀνάγκης, καθὼς ἐγώ, ἀλλὰ πολὺ συχνότερα ἐκπέμπουσι τὸ ἀσθενὲς μέλος τῆς οἰκογενείας, ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τῆς μητρὸς ἢ τῆς ἀδελφῆς, ἐὰν εἶνε ἀρχομένη ἀσθένεια ἢ φόβος τοιαύτης, ἢ ἐὰν τὸ ταξίδιον ἐκαρφώθη εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς κυρίας. Ὁ εἰδικὸς οὗτος ἰατρὸς εἶχεν ἀρκετὴν ἐπιδεξιότητα ὥστε ν' ἀκολουθῇ πᾶσαν νύξιν σαφῶς δεδομένην αὐτῷ, ἥτις δὲν ἐστρατεύετο κατὰ τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος τοῦ ἀσθενοῦς. Κατ' ὄρθωνε πάντοτε νὰ ἐπικολλᾷ εἰς τὸ ἦθος καὶ εἰς τοὺς τρόπους του παράδοξον ἀφιλοκέρδειαν καὶ ἀφοσίωσιν, ἥτις ἐνεποίει εἰς ἐκάστην πελάτιδα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐκάστη καθ' ἕνα καὶ καθ' ὄναρ σκέψις του ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν περιπτῶσιν τὴν ἰδικὴν της.

Ἡ οἰκία ἦτο πολὺ κομψή, φαιδρὰ καὶ μάλιστα θυμῆρης. Ὅλοι οἱ ἐξῶσται ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ ἄνθη, καὶ τὸ ἄνθηρον τοῦ σαλονιοῦ εἶχε κελαδοῦντα πτηνά. Μικρὸς κόσμιος θεράπων ἤνοιγε τὴν θύραν. Εἰσήρχετο διὰ διαδρόμου ὅστις ἦτο σχεδὸν στοὰ ζωγραφικῆς εἰς τὸν ἐπισκεπτῆριον θάλαμον τοῦ δόκτωρος, ὅπου ὑπῆρχεν ἀφθονία

ὠραίων καὶ κομψῶν πραγμάτων. Ἐφαίνετο ἐπικρατοῦσα ἡ ἰδέα αὕτη: «Ὁ πόνος καὶ ἡ ἀσθένεια εἶνε μόνον μεταβατικὰ πράγματα· δὲ τείνης νὰ τὰ ἀπορρίψῃς ὡς μηδαμινὸν τι ὅταν ἅπαξ λάβῃς τινὰ τῶν νεωτερικῶν ἐκείνων ἡδονικῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια προξενοῦν τόσην εὐχαρίστησιν εἰς τὰς ἡμέρας μας». Ἐπειτα, ἐὰν μέλλῃς ν' ἀπέλθῃς εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἢ συνδιάλεξις δὲ εἶνε περὶ ἀλοῶν ἐκ πορτοκαλλεῶν καὶ λεμονεῶν, περὶ ὠραίων ρωμαντικῶν κοιλάδων, περὶ γραφικῶν τοπιῶν καὶ ἐλαφρῶν οἴνων τῆς μεσημβρίας. Ἐνῶ ἐγὼ ἔβαινον διὰ τῆς στοᾶς, ἐκεῖνος προέπεμπε μεθ' ὑποκλίσεων καὶ μειδιαμάτων πολυτελῶς ἐνδεδυμένην κυρίαν μὲ ἦθος τὸ ὅποῖον ἐφαίνετο νὰ λέγῃ: «Νὰ εἶσθε βεβαία, ἀγαπητὴ κυρία, ὅτι θ' ἀφιερώσω ἀμέριστον τὴν προσοχὴν μου εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ σᾶς».

Abstract

Alexandros Papadiamantis worked as a translator in the journal *Neon Pnevma* (New Spirit), although all his translations were published unsigned. In this paper we study the internal criteria which certify Papadiamantis' authorship of five translations of the first trimester of 1894.